

UDK: 272-1
272-277-278
Pregledni rad
Primljeno: ožujak 2021.

Hrvoje KALEM

Univerzitet u Sarajevu - Katolički bogoslovni fakultet
Josipa Stadlera 5
BiH - 71 000 Sarajevo
hrvojekalem@gmail.com

SVETO PISMO KAO DUŠA SVETE TEOLOGIJE. RIJEČ BOŽJA KOJA NAS PRETJEČE PROIZAŠLA IZ VJEČNE TIŠINE

Sažetak

Članak nakon uvodnog dijela, na tragu DV 24, trima slikama opisuje odnos između Svetoga pisma i teologije pri čemu stavlja naglasak na neke dimenzije teologije kako bi ostala relevantna. Drugi dio članka tematizira Božju riječ u njezinim povijesnim objektivizacijama pri čemu se pokazuje kako zapisanoj Božjoj riječi prethodi priopćena Božja riječ koja se po svojoj unutarnjoj strukturi ne može ukrotiti u knjigu. Ukazuje se i na to da je Crkva mjesto posredničkih objektivizacija Božje riječi. Odatle dolazimo do važnog uvida kako je Sveto pismo podložno kriteriju Božje riječi te je kao takvo norma normata, dok je sama Božja riječ, koju ne možemo opaziti izvan njezinih povijesnih objektivizacija, norma non normata. Članak upozorava i na važnost Predaje i crkvenog učiteljstva za katoličku teološku spoznaju. Treći i završni dio rada, polazeći od trojstvenog čitanja objave kako je donosi talijanski teolog Bruno Forte, bavi se pitanjem važnosti Božje tišine iz koje proizlazi Božja Riječ. U tom se smislu upućuje na dijalektiku tišine i Riječi.

KLjučne riječi: Sveto pismo, teologija, Riječ Božja, Božja tišina, dijalektika, objava, Predaja, Crkva.

Uvod

Odnos između Svetoga pisma i teologije oduvijek je bio od značenja te je prolazio kroz različite vremenske epohe: od vremena crkvenih otaca, preko doba reformacije, vremena liberalne teologije koja je svoju znanstvenost pokušala profilirati na štetu Svetoga pisma i daka-ko Predaje/Tradicije, pa sve do naših dana kada se pojavljuje svojevrсни dualizam između egzegeze i teologije. Drugi vatikanski sabor u svojoj dogmatskoj konstituciji o božanskoj objavi *Dei verbum*, nastavljajući se na govor o zadaći egzegeta i teologa u istraživanju i prouča-

vanju Svetoga pisma pod budnim okom crkvenog učiteljstva,¹ izričito naglašava kako

„sveta teologija ima svoje uporište u pisanoj riječi Božjoj, koja joj je – zajedno sa Svetom Predajom – *trajan temelj*: u njoj teologija nalazi svoju *čvrstu jedrinu i uvijek se pomlađuje* tim što u svjetlu vjere pretražuje svu istinu sazdanu u Misteriju Krista. Sveto pismo sadrži riječ Božju i – jer je nadahnuto – zaista i jest riječ Božja: zato i treba da proučavanje svetih stranica bude kao *duša svete teologije*.“²

Slika Svetoga pisma kao duše teologije preuzeta je iz enciklike *Providentissimus Deus* Leona XIII., a preuzimaju je i druge dvije velike biblijske enciklike *Spiritus Paraclitus* Benedikta XV., te *Divino afflante Spiritu* Pia XII. Ta slika ponavlja se još u Dekretu o odgoju i obrazovanju svećenika *Optatam totius*.³ U malo promijenjenu obliku ova sintagma nalazi se i u dokumentu Kongregacije za katolički odgoj iz 1976. godine *Formacija budućih svećenika* gdje se navodi kako je prva stvar koju treba imati na umu pri teološkom poučavanju ta da Sveto pismo čini *polaznu točku, trajni temelj i životno počelo čitave teologije*.⁴ Slika Svetoga pisma, kao duše teologije, koje mora nadahnjivati sve teološke discipline ponavlja se i u dokumentu Kongregacije za kler *Dar svećeničkog zvanja. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* iz 2017. godine.⁵

Sva ova nastojanja upućuju na jasan i kontinuiran nauk da Sveto pismo mora biti konstantna referentna točka teološkog promišljanja. Tamo gdje teologija nije u bitnome tumačenje Pisma u Crkvi, takva teologija nema više temelja, *nema duše*, ni živosti. Pretvara se u nešto drugo, možda korisnije, ali to više nije teologija kojoj bi Sveto pismo trebalo biti dušom. Gradeći na drugim temeljima, teologija gubi svoju svrhu. Mijenjajući vlastitu polaznu točku, neizvjesna joj je i dolazna. Ako ne polazi od Svetoga pisma, kao njezine duše, upitan joj je *terminus ad quem*, a još

¹ Usp.: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), br. 23, *Dokumenti* (Zagreb: KS, ⁵1998.), (dalje: DV).

² DV 24. Kurziv je naš. Današnji čovjek izgubio je osjećaj za sveto. Kako bismo barem umanjili taj osjećaj, ovdje želimo naglasiti da Koncil govori o *svetoj* teologiji. Ona je sveta ne samo zato što govori o Bogu nego i zato što je u sebi Kristova karizma kojom izgrađuje svoju Crkvu te oblik djelatnosti kojom Duh Sveti uvodi Crkvu u svu istinu. Usp.: Ljudevit RUPČIĆ – Ante KRESINA – Albin ŠKRINJAR, *Konstitucija o božanskoj objavi Dei verbum* (Zagreb: FTI, 1981.), 265.

³ Usp.: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Optatam totius. Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika* (28. X. 1965.), br. 16., *Dokumenti* (Zagreb: KS, ⁵1998.), (dalje: OT).

⁴ Usp.: CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *La formazione teologica dei futuri sacerdoti* (22. II. 1976.), br. 79. u: *Enchiridion Vaticanum*, V, 1974. – 1976.

⁵ Usp.: KONGREGACIJA ZA KLER, *Dar svećeničkog zvanja. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, (Zagreb: KS, 2017.), br. 166.

je upitnije može li ona sama biti *terminus ad quem* u sučeljavanju s drugim znanostima. Još radikalnije možemo reći da teologija koja ne ovisi o Božjoj riječi i nije istinska teologija. No, vrijedi i obratno: gdje egzegeza nije teologija, Pismo ne može biti duša teologije.⁶ Time zapravo želimo izbjeći dvije krajnosti. Prva krajnost je egzegeza koja je bremenita racionalističkim pretpostavkama te vođena isključivim interesima za filologiju, arheologiju, lingvistiku, historicizam i slično. Druga krajnost koju moramo izbjeći je ta da teologija zbog socijalnih, kulturnih i tehnoloških gibanja modernoga vremena, svjesno ili nesvjesno, izgubi iz svojega središta Riječ Božju te da se teološki argumenti svedu na sociološke i kulturne argumente zaboravljajući tako da je rješenje ljudskih problema potrebno tražiti uvijek u svjetlu objave.⁷ Bez vjernosti Svetome pismu, kao pisanoj Božjoj riječi, teologija ne bi ispunila svoju zadaću razumijevanja objave i nauka vjere.⁸ Teologija, dakle, ovisi o slušanju i poslušnosti Božjoj riječi jer je Bog subjekt, a ne tek objekt teologije. Bog je, kako je pisao Toma Akvinski, radikalni subjekt teologije, tj. onaj od kojega sve proizlazi i kojemu se sve vraća. Zbog toga je teologija znanost koja pobožno i s ljubavlju sluša subjekta koji govori. Ona je razgovor s Bogom koji govori u Svetom pismu.⁹ Zbog toga je njezin odnos sa Svetim pismom, kao zapisanom Božjom riječi, od odlučujuće važnosti. Katolička teologija ovdje nipošto ne smije smetnuti s uma i kriterij Predaje/Tradicije te instanciju crkvenog učiteljstva. Samo ta trijada Pismo – Predaja – crkveno učiteljstvo tvori ispravan hermeneutski krug (katoličke) teološke spoznaje.

⁶ Usp.: BENEDIKT XVI. *Verbum Domini – Riječ Gospodnja. Postsinodalna apostolska pobudnica o Riječi Božjoj u životu i poslanju Crkve* (30. IX. 2010.), br. 35, (Zagreb: KS, 2011.), (dalje: VD).

⁷ Usp.: Pio LAGHI, „I riflessi del progresso biblico, particolarmente Costituzione Dogmatica Dei Verbum, per la teologia“, Pio LAGHI – Maurice GILBERT – Albert VANHOYE, *Chiesa e Sacra Scrittura. Un secolo di magistero ecclesiastico e studi biblici* (Rim: Edizione PIB, 1994.), 54.

⁸ Ovako se o zadaći teologije izražava *Fides et ratio*: „Zato će njen glavni dio, i poput središta njezinih razmišljanja, biti razmatranje otajstva samoga Boga, Jedinoga i Trojedinoga. Ovamo se prispijeva po razmišljanju o otajstvu utjelovljenja Sina Božjega: on je sam postao čovjekom, a zatim se izložio patnji i smrti; to otajstvo dovršilo se u njegovom slavnom uskrsnuću i ulasku k Očevoj desnici, odakle je poslao Duha istine da uspostavi i oživi svoju Crkvu. U tom obzorju glavna zadaća teologije postaje razumijevanje Božje kenoze.“ FR 93.

⁹ O ovakvu shvaćanju teologije slažu se Bonaventura i Toma Akvinski, a među mnogim drugim teolozima prihvaća ga i Ratzinger. Usp.: Amaury BEGASSE DE DHAEM, „La Sacra Scrittura, anima della teologia“, u: *Gregorianum* 99, 2 (2018.), 247-269, ovdje 248.

1. Odnos Svetog pisma i teologije kroz tri slike (DV 24)

Slika Svetog pisma kao duše teologije govori već dovoljno sama za sebe. Bez duše nema života. Duša je životni princip. Ono što je duša tijelu, to bi Sveto pismo trebalo biti teologiji i teološkom proučavanju. Sveto pismo, prema toj slici koncilskog nauka, nadahnjuje sveukupno teološko promišljanje, nosi ga, ono mu je okosnica, životni princip i temeljni kriterij čitavog teološkog nastojanja.¹⁰ Polazeći od njega, teološko promišljanje ide ususret dubini, visini, širini i dužini svojega spoznavanja. Bez stvarnosti božanske objave, koja je sadržana u Svetom pismu i Predaji/Tradiciji, teologija bi bila puka znanost o religijskim stvarima, vlastito naprezanje da se prijeđe prag koji s naše strane nije moguće prijeći. Upravo zahvaljujući stvarnosti objave, ili Božjem prelaženju praga koji mi nismo u stanju prijeći, teologiji se otvara neistraživa i neiscrpiva dužina, širina, visina i dubina te nadspoznatljiva ljubav Kristova (usp.: Ef 3,18).

Tri su ključne slike kojima *Dei verbum* 24 opisuje konstitutivnu i nezamjenljivu ulogu Svetoga pisma u odnosu na teologiju.¹¹ Prva slika je slika Svetog pisma kao *trajnog temelja* teologije. Za katoličku teologiju ta danost Pisma vezana je uz Predaju/Tradiciju, o čemu *Dei verbum* govori na drugim mjestima, te uz instanciju crkvenog učiteljstva kako smo već spomenuli.¹² Koncilaska tvrdnja o Svetom pismu kao polaznoj točki te trajnom i čvrstom temelju ima za cilj distanciranje od tzv. Denzinger teologije ili od puke spekulativne teologije koja smjera dokazivanju već postavljenih teza. Takav pristup doprinio je tomu da je Sveto pismo izgledalo kao nešto izvanjsko teološkoj refleksiji, a ne nešto što joj je intrinzično – sama *duša*. Prema našem uvjerenju upravo povratak i trajno vezivanje teologije uz Sveto pismo (i Tradiciju/Predaju) kao uz njezin temelj, čini teologiju objektivno egzistencijalnom jer je Božja riječ živa i kao takva dodiruje ljudsku egzistenciju. Teologija nije tek puka spekulativna znanost nego i egzistencijalna – u najširem smislu te riječi – jer teolog živi od iskustva nasljedovanja Krista i udioništva u Gospodinovu pashalnom događaju što sačinjava središnji dio Svetoga pisma. Ovaj objektivni

¹⁰ Ova slika krajnje prikladno izražava odnos kakav bi trebao vladati između Pisma i teologije, jednako kao što je prikladna slika kojom pisac Poslanice Diognetu opisuje kršćane: „što je duša tijelu, to su kršćani u svijetu“. *Pismo Diognetu*, u: Ivan BODROŽIĆ (ur.), *Apostolski oci III.*, (Split: Verbum, 2011.), 43.

¹¹ Usp.: Nunzio CAPIZZI, *Dei Verbum. Storia / Commento / Recezione* (Rim: Edizioni Studium, 2015.), 146-149; Lj. RUPČIĆ – A. KRESINA – A. ŠKRINJAR, *Konstitucija o božanskoj objavi Dei verbum*, 265-269.

¹² Usp.: DV 8-10; 12; 21.

i subjektivni pol daje teologiji dubinu koju ne može posjedovati nijedna druga znanost. Kao takva, teologija, može i treba, među drugim znanstvenim disciplinama biti *dubinska znanost* koja će sve druge znanosti voditi prema njihovu krajnjem cilju. Kao dubinska znanost ona bi trebala preuzimati i nastavljati put koji znanosti ne mogu prijeći same od sebe sa svojim postulatima. U tom smislu vidimo teologiju kao kraljicu znanosti. Ne radi se o servilnosti drugih znanosti teologiji, nego o snazi teologije koja svoja načela i principe vuče od načela koja nadilaze ljudsku spoznaju i ljudski govor, a koja su izražena ljudskim jezikom. Teologija ne može biti dubinska znanost ako postane hladni relikv prošlih vremena, nego samo ako bude trajno egzistencijalna. Samo će takva teologija imati budućnost. Ukratko, egzistencijalna teologija je ona koja nastoji dospjeti do onoga što nas se tiče na bezuvjetan, konačan, neizbježan način, do onoga što je naša krajnja zaokupljenost. Egzistencijalna teologija je ona koja traži krajnji temelj našega bića i krajnji temelj svega što postoji. Teologija mora biti egzistencijalna upravo zato što navještaj spasenja nije nešto neutralno i relativno, nego krajnje egzistencijalno i odlučujuće.¹³ Pri tome, naravno, ne mislimo da bi se teologija trebala oslanjati na filozofski smjer egzistencijalizma, nego pojam „egzistencijalna“ ovdje razumijemo u njegovu najširem smislu, tj. sve ono što dodiruje našu egzistenciju. Samo teologija koja govori našoj egzistenciji, propitkuje ju i vodi njezinu temelju, može se nadati relevantnosti.

Druga slika koju nam donosi dogmatska konstitucija o božanskoj objavi Drugog vatikanskog sabora u broju 24 slika je Svetoga pisma u kojemu teologija nalazi svoju *čvrstu jedrinu i uvijek se pomlađuje*. Ako je prethodna slika Svetog pisma kao trajnog temelja teologije pomalo statična, tada ova druga slika izražava svu moguću dinamiku koju teologija crpi od zapisane Božje riječi. Sveto pismo nije riječ koja pripada prošlosti, nego je ona moćna i neiscrpiva riječ. Slikom jedrine i trajnog pomlađivanja želi se naglasiti da zgrada teologije nije načinjena jednom zauvijek, nego da ju se mora neprestano produbljivati, podizati i davati joj da raste na njezinu trajnom svetopisamskom temelju. To znači da su studij i zadaća teologije neiscrpivi jer im je neiscrpiv i neprolazan temelj. Nužno je za ovakvu teologiju, ako ne želi biti populistička teologija – što je najveća uvreda ozbiljnoj teologiji – da neprestano produbljuje svoj životni centar, ono što je pokreće, što joj daje smisao postojanja i djelovanja, a to je otajstvo Isusa Krista koji je punina i vrhunac objave. Stoga bi zadaća teologije trebala biti ta da u svakome vremenu podsjeća na našu *krajnju zaokupljenost* i na ono, kako bi

¹³ Usp.: Paul TILLICH, *L'era protestante* (Torino: Claudiana, 1972.), 116-118.

rekao Paul Tillich, što nas se bezuvjetno tiče.¹⁴ Teologija koja se temelji na Svetome pismu nužno je usredotočena na Krista o kojemu su govorila Pisma (usp.: Lk 4, 21).

Samo teologija koja nas vodi *krajnjoj zbiljnosti* može imati svoju relevantnost. Naravno da se takva teologija ne može nadahnjivati na onomu što se može čuti na televiziji i radiju ili surfati na internetu. Bude li joj to temelj i nadahnuće, ona će u budućnosti postati irelevantna, a takva će biti i sudbina teologa. Danas je svijet zakinut za istinsku „ekstatičnu teologiju“,¹⁵ a sve je više na djelu teologija „političke korektnosti“. Teologija horizontale zauzela je mjesto teologije vertikale, što ukazuje na to da teologija svoju je drinu i pomlađivanje ne crpi iz Božje riječi, nego često iz provizornih slika koje nastoje utemeljiti mediji, ulica, tehnika ili neki drugi centri moći. Zbog teologa koji svoje uporište nalaze u ovim potonjim stvarnostima istinska teologija nalazi se u dijaspori i bit će potrebno načiniti protuteologiju takvoj teologiji. Jedan od oblika te protuteologije mogao bi biti istinski povratak monaškoj teologiji. Ako želi biti relevantna, egzistencijalna, *jedra i mlada*, teologija mora izreći riječi koje se ne mogu čuti na drugim mjestima. To su prije svega riječi nade i spasenja. Kao što Bog izriče Riječ koja je identična sa stvarnošću samoga Boga, tako i teologija mora uvijek iznova prericati tu Riječ i nositi je u novim oblicima za svako vrijeme. Ako pak teologija postane saveznicom javnoga mnijenja i ponavlja ono što ponavljaju svi drugi, tada gubi svoje vlastito dostojanstvo i postaje beskorisna. Tada teologija ne može biti dubinska dimenzija ostalim znanostima, nego se, ako ponavlja ono što se može čuti na drugim mjestima, suobličava dominantnoj kulturi i u njoj se otapa. Teologija mora biti u stanju, usred dominantne kulture, nadići utopizam koji predlažu različite ideologije te nadići izvjesni oportunitizam upućujući uvijek prema vertikalnoj dimenziji. Teologija mora također izbjeći stav spektakla i iluzije koji je nuka na opasnost da „blagoslovi“ različite situacije ljudske egzistencije, a da ih pri tome ne prosuđuje, ne preobražava i ne nadilazi u svjetlu Božje objave. Ako uspije izbjeći sve te opasnosti i postati dubinska dimenzija među drugim znanostima, tada će teologija biti u stanju opskrbiti temelj i posljednji kriterij ne samo u znanstvenom nego i u egzistencijalnom smislu, u najširem značenju te riječi.

¹⁴ Usp.: P. TILLICH, *L'era protestante*, 61., bilješka 1.

¹⁵ Ekstatična teologija je teologija koja dolazi iz vjere te slijedi stil i melodiju vjere. Takva teologija je bezvremenska. Ekstatični teolozi zahvaćeni su Bogom, idejama i intuicijama koje su bezvremenske. To su oni kojima nije bitna izvanjska veličina, nego unutarnja. Oni se ne bave pojedinostima, nego cjelinom. Usp.: Ivica RAGUŽ, *Samo-vanja s prijateljima. Ignacije – Job – Franjo* (Đakovo: PANNI, 2019.), 180-185.

Treća slika kojom *Dei verbum* 24 opisuje odnos između Svetoga pisma i teologije slika je duše kojom se veli da je Sveto pismo kao *duša svete teologije*. Taj se izraz pojavljuje kao svojevrsna posljedica tvrdnje da je Sveto pismo, ako je nadahnuto, zaista Božja riječ. Ta slika nipošto ne znači da teolozi u svojim promišljanjima i istraživanjima trebaju voditi računa samo o Svetom pismu (time bismo ostali na biblicizmu i fundamentalizmu), a sve ostalo zanemariti. To je jasno već samim pogledom na Canova *Teološka mjesta*. Naime, želi se reći da – budući da je Sveto pismo kao Božja riječ superiorno u odnosu na teologiju kao ljudsku riječ Bogu i o Bogu jer Božja riječ prethodi svakoj riječi (usp.: Iv 1,1) – teolozi trebaju shvatiti svoj rad kao (uvijek) ponovno čitanje Svetoga pisma pri čemu ne smiju zanemariti shvaćanje koje je o Svetom pismu imala Crkva svih vremena polazeći osobito od otačkih vremena kada je često komentar na Sveto pismo sačinjavao *opus magnum* njihova rada. Teologija koja se hrani Svetim pismom i čijem je promišljanju Sveto pismo duša, pokretačka snaga i uvijek polazna točka, otporna je na sve moguće ideologije koje perfidno nastoje podčiniti teologiju. Teologija koja se temelji na Svetom pismu i na punini objave koja nam je dana u Isusu Kristu otporna je na svaki oblik totalitarizma, fundamentalizma i svih drugih proizvoda bilo koje ideologije. Takva teologija, koja je kako smo prethodno rekli egzistencijalna, ostvaruje se u trostrukom ritmu: *oratio* – otvorenost u vjeri opravdanju koje dolazi od Boga; *meditatio* – meditacija Božje Riječi i *tentatio* – iskustvo kušnje kao udioništvo u Kristovoj mucu koju se živi u vlastitom tijelu¹⁶ imajući na umu Pavlov nauk o svim patnjama sadašnjega vremena koje nisu ništa u usporedbi sa slavom koja se ima očitovati (usp.: Rim 8,18).

Ne bude li Sveto pismo duša sve teologije, a i crkvenoga propovijedanja, teologija će se pretvoriti u kruti spiritualizam gdje se stavlja naglasak na vlastito iskustvo koje je često odvojeno od iskustva Crkve, a gdje je dominantno poniranje u samoga sebe i svoj ja. Jednako joj tako prijeti opasnost od psihologizacije gdje se sve, pa i odnos s Bogom, tumaći psihološkim metodama. U takvoj teologiji duhovnost i snaga Božje riječi postaju sekundarnima, a na cijeni su gole humanističke vrijednosti na kojima se najčešće ostaje bez ikakve druge nadogradnje. I pastoralna je teologija u opasnosti da se pretvori u sociološka istraživanja i bavljenje anketama ako joj Sveto pismo ne postane istinskom dušom.

¹⁶ Usp.: Piero CODA, *Teo-logia. La parola di Dio nelle parole dell'uomo* (Rim: Lateran University Press, 2009.), 233.

2. Božja riječ u svojim povijesnim objektivizacijama kao objekt teologije

2.1. Teologija kao okrenutost onomu što nismo sami osmislili

Koncilski govor o Svetom pismu, koje je zajedno sa svetom Predajom trajan temelj teologije, upućuje na to da teologiji nešto prethodi, da se mora na nešto osloniti kako bi dobila smislenost. Ono što joj prethodi, Božja je riječ u svojim povijesnim objektivizacijama. Prije nego što je zapisana, postoji Riječ (usp.: Iv 1,1), postoji veličanstven događaj kojim Bog želi ući u prijateljski odnos s ljudima i učiniti ih dionicima spasenja. Zapisana Božja riječ je svjedočanstvo toga događaja te na efikasan način fiksira taj događaj.¹⁷

Polazeći od te istine, smijemo ustvrditi kako se *differentia specifica* teologije, u odnosu na druge znanosti, sastoji u tome da se teologiju ne može smatrati „metodički uređenim razmišljanjem o pitanjima religije i čovjekova odnosa prema Bogu“.¹⁸ Time se bavi znanost o religiji. Nasuprot tome, ako želi dati odgovor na pitanja o onomu što nas nadilazi, o onomu „odakle“ i „kamo“, tada se teologija može temeljiti samo na tome da polazi od odgovora koji nismo osmislili mi sami. Upravo nas taj odgovor nuka na njegovo razumijevanje. Time, u onoj mjeri u kojoj ga možemo razumjeti, on postaje naš odgovor. To je „posebnost teologije«, kako smatra Ratzinger, »da se okreće onomu što nismo sami smislili i što nam može biti temelj života upravo zbog toga što nam prethodi i što nas nosi, jer je veće od našeg vlastitog mišljenja“.¹⁹ To što nam prethodi, nosi naše teološko mišljenje jer je to što nam prethodi puno više i veće od onoga što mi sami možemo osmisliti. Ono nam prethodi i u isto nas vrijeme nadilazi.

Imajući to na umu, teologija uistinu ima smisla ako je u potrazi za nečuvanim, neizrecivim i nepriopćivim. To je upravo Božja riječ, Božji govor koji teologija mora izreći jezikom razumljivim čovjeku svakoga vremena. Tako teologija izražava dimenziju spoznaje koja je vlastita objavi i do koje dolazimo zahvaljujući objavi Boga u povijesti. Čovjek snagom svojega umovanja i mišljenja nikada ne bi došao do nekih istina koje su mu objavljene te koje kao takve nadilaze njegovo mišljenje i razumijevanje. Dakle, tamo »gdje zakazuje vlastito mišljenje, vječni um nam dobacuje riječ u kojoj skriva zraku svoga sjaja – onoliko koliko možemo pod-

¹⁷ Usp.: DV 2, 9.

¹⁸ Joseph RATZINGER, „Što je to zapravo – teologija“, u: ISTI, *Zajedništvo u Crkvi* (Split: Verbum, 2006.), 25.

¹⁹ J. RATZINGER, „Što je to zapravo – teologija“, 25.

nijeti, onoliko koliko nam je potrebno, onoliko koliko ljudska riječ može obuhvatiti.«²⁰ Pratemelj teologije nalazi se upravo u spoznaji smisla na temelju riječi koju nam nudi vječni um. Time je razvidno da je objekt i temelj teologije priopćena Božja riječ. Ona je princip, izvor i temelj teologije. Teologija ne dokazuje istinu svojega sadržaja, nego ga prima i potvrđuje u vjeri nastojeći ga poslije shvatiti te osvijetliti kasniju istinu koja potječe od tog sadržaja.²¹ *Teologija je, dakle, u svojem promišljanju određena specifičnošću Božje riječi.* Po specifičnosti Božje riječi teologija se razlikuje od svih drugih oblika spoznaje. Ona nastoji spoznati i prihvatiti sadržaj Božje riječi posredstvom same Božje riječi.

Teologija je intiman odnos sa Svetim pismom. To vjerno predodčuje Augustin u svojim *Ispovijestima*: „Neka mi budu čista naslada tvoja Pisma, ne daj da se u njima prevarim i ne daj da po njima koga prevarim [...] Daj da čujem i razumijem kako si u početku stvorio nebo i zemlju (Post 1,1) [...] Unutra u meni, unutra u prebivalištu misli moje govorila bi Istina, koja nije ni hebrejska, ni grčka, ni latinska, ni barbarska, govorila bi bez upotrebe usta i jezika, bez šuštanja slogova.“²²

2.2. Božja riječ koja nas pretječe

Svetom pismu, kao zapisanoj Božjoj riječi, prethodi Božja riječ koju je Bog priopćavao više puta i na više načina (usp.: Heb 1,1). Kao što je i misao uvijek više od onoga što se može izraziti riječima, tako je i riječ po svojem unutarnjem ustrojstvu uvijek nešto više od onoga što može ući u knjigu. To implicira da Sveto pismo nije gola pripovijest o Božjem spasenjskom događaju, nego ono sadržava teološku interpretaciju toga događaja ili više teoloških interpretacija koje sačinjavaju *depositum* zapisane Božje riječi. Takva Božja riječ, koja je po nadahnuću prenesena i zapisana u Svetom pismu, zajedno sa svetom Predajom ima normativan karakter te polaznu referentnu točku u teološkim promišljanjima.²³ Drugim riječima, jedina Božja Riječ *par excellence* je ona koju nazivamo Jedinorođenom u krilu Očevu (usp.: Iv 1,18), to je vječna Riječ, savršena i definitivna Očeva Riječ, *verbum abbreviatum*.²⁴ U toj Riječi Bog nam je rekao sve. To je Riječ koju Otac vječno rađa. Kad Otac stvara i izriče sve stvari po Riječi, poima

²⁰ J. RATZINGER, „Što je to zapravo – teologija“, 26.

²¹ Usp.: Toma AKVINSKI, *Summa theologiae*, I, 1, 8c.

²² Aurelije AUGUSTIN, *Ispovijesti* (Zagreb: KS, 2016.), knjiga 11, glava 2, odlomak 3 i glava 3, odlomak 5.

²³ Usp.: P. CODA, *Teo-logia*, 135-136.

²⁴ Usp.: A. BEGASSE DE DHAEM, „La Sacra Scrittura, anima della teologia“, 250.

ih u nestvorenoj vječnosti, ali ih realizira u stvorenoj temporalnosti. Tu se Božja Riječ razastire u *mnogostrukost riječi* gdje se Bog izriče tijekom povijesti spasenja, koja započinje stvaranjem.²⁵ Kod zapisane Božje riječi nikada ne smijemo ispustiti iz vida ovu prethodnost Božje Riječi koja postoji od vječnosti. Ta riječ odzvanja u povijesti spasenja. U njoj je i po njoj sve stvoreno. U procesu kritičke egzegeze izašla je na vidjelo činjenica da je biblijska riječ u trenutku zapisivanja imala dug proces usmenog oblikovanja. U trenutku zapisivanja ona se nije ukrutila, nego je ušla u nove procese tumačenja. To implicira da se domet smisla riječi ne može svesti na misao pojedinog autora u određenom vremenskom periodu. Taj domet živi u povijesti koja se dalje razvija. Sveto pismo nosi u sebi Božje misli i to ga čini jedinstvenim autoritetom, ali je ono posredovano ljudskom poviješću.²⁶

Dakle, u jednome trenutku Božja riječ morala je biti prenesena vjerničkoj zajednici. To znači da ona zahtijeva priopćivost (nepriopćivog) i razumljivost (onoga što nas nadilazi) u konkretnoj stvarnosti. U toj točki spoznaja vjere probija se u određeni oblik *teološke* spoznaje jer proglas i navještaj Božje riječi vjerničkoj zajednici zahtijeva promišljanje o Bogu, o onomu što je on rekao i učinio za nas. To postaje jasno nakon izgnanstva kad Božja riječ, koja je jednom bila priopćena, biva zapisana te kada postaje *objektivnom polaznom točkom teološke spoznaje* za buduća vremena. U tu polaznu točku teološke spoznaje svakako spada Riječ Božja – Isus Krist kao onaj koji je došao ne dokinuti, nego ispuniti Mojsija i proroke, tj. one riječi kojima je Bog govorio kroz povijest, više puta i na više načina.²⁷ Dapače, on je jedina Božja Riječ *par excellence*. Ova Jedincata Božja Riječ, koja se tijekom povijesti spasenja razastire u *mnogostrukost riječi*, postaje objektivni princip teološkog promišljanja. No, ona se, kako je to pokazao Otto Hermann Pesch, daje u svojim povijesnim objektivizacijama: u Isusu Kristu, u Svetom pismu kao pisanoj Božjoj riječi, ali i u Tradiciji/Predaji te dogmama. To su posredničke objektivizacije Božje riječi koje sačinjavaju sadržaj vjere (*fides quae*) i koje su kao takve objekt teologije. Ono što je zapisano, uvijek je posrednička objektivizacija Božje riječi, a nikada sama

²⁵ Usp.: A. BEGASSE DE DHAEM, „La Sacra Scrittura, anima della teologia“, 251. Moramo dodati da profesor Begasse ovo svoje promišljanje temelji na Bonaventurinu nauku.

²⁶ Usp.: J. RATZINGER, „Što je to zapravo – teologija“, 27-28.

²⁷ Usp.: Otto Hermann PESCH, „La parola di Dio principio oggettivo della conoscenza teologica“, u: Walter KERN – Hermann Josef POTTMEYER – Max SECKLER (ur.), *Corso di teologia fondamentale 4* (Brescia: Queriniana, 1990.), 20-21.

Božja riječ kao takva²⁸ jer se ona ne da ukrotiti i ukoričiti u knjizi. Dakle, povijesne objektivizacije nisu Božja riječ, nego *predstavljaju* Božju riječ, predstavljaju karakter logosa Božjeg samopriopćavanja. Još konkretnije, „nijedan od biblijskih spisa *nije* Božja riječ, nego samo i uvijek njezina izražajna forma i sredstvo koje ju svjedoči“.²⁹ No, ipak smijemo reći da Sveto pismo *jest* Božja riječ, iako u analogijskom smislu u odnosu na Riječ. Božja Riječ je *analogatum princeps* svake bilo božanske, bilo ljudske riječi, kako je tvrdio Bonaventura.³⁰

Imamo li na umu da Božja Riječ nadilazi zapisano i prethodi zapisanom, tada postaje jasnije zašto je kršćanstvo religija Riječi Božje – ne zapisane i nijeme riječi, nego utjelovljene Božje Riječi – a ne tek religija knjige te koje šire obzore otvara takvo poimanje kršćanske religije. Pod komparativnim vidom može se još dodati da je židovstvo religija *otvorene knjige* ili religija otvorena za Božju riječ jer je još uvijek otvoreno definitivnoj ili konačnoj Božjoj Riječi koju mi kršćani prepoznajemo i prihvaćamo u Kristu Isusu. Židovstvo je otvoreno mogućnosti Božje riječi koju su iskusili u svojoj povijesti, a koja im je priopćavana više puta na uvijek nov i iznenađujući način. Oni su religija otvorene knjige upravo zato što su otvoreni da Bog opet i po tko zna koji put progovori na iznenađujući i nov način kako je progovorio u Egiptu, na Sinaju i tijekom cijele povijesti tog naroda.

2.3. Crkva – mjesto posredničkih objektivizacija Božje riječi

Trebamo ovdje dodati, samo radi cjelovitosti, bez ulaženja u dublja tumačenja, da je Crkva mjesto u kojemu se dolazi do posredničkih objektivizacija Božje riječi (Sveto pismo, dogma, sakramenti, simboli vjere). Upravo je vjernička zajednica Crkve „inicijalno prevela u riječi te utjelovila u svoje kršćanske objektivizacije Božju riječ, koju od tada nastavlja nositi i propovijedati“.³¹ To implicira da Sveto pismo nosi u sebi mišljenje i život zajednice koju u zajedništvu okuplja upravo događaj Božje riječi. Stoga Sveto pismo po sebi treba Crkvu kao krilo u kojemu će se produbljivati i u kojemu će rasti spoznaja zapisane Božje riječi. Drukčije rečeno,

²⁸ Usp.: O. H. PESCH, „La parola di Dio principio oggettivo della conoscenza teologica“, 19-39.

²⁹ Meinrad LIMBECK, „La Sacra Scrittura“, u: Walter KERN – Hermann Josef POTTMAYER – Max SECKLER (ur.), *Corso di teologia fondamentale* 4 (Brescia: Queriniana, 1990.), 73.

³⁰ Usp.: A. BEGASSE DE DHAEM, „La Sacra Scrittura, anima della teologia“, 251-252.

³¹ O. H. PESCH, „La parola di Dio principio oggettivo della conoscenza teologica“, 37.

knjige Starog i Novog zavjeta ulaze u život Crkve jer ih Crkva prepoznaje kao životno nužne za svoju vjeru te zato što ih je zajedno sa svetom Predajom oduvijek smatrala *vrhovnim pravilom svoje vjere*.³²

Međutim, oduvijek je prisutna svijest o razlici koja postoji između događaja objave u Isusu Kristu i pisanog svjedočanstva tog događaja te između Evanđelja kao žive riječi u Duhu Svetom po djelu Krista i evanđelja kao dokumenta.³³ U tom smislu Sveto pismo je vrhovno pravilo vjere u odnosu na druga svjedočanstva crkvene vjere. Međutim, ukoliko je podložno kriteriju Božje riječi, utoliko je Sveto pismo *norma normata*. Vrhovni kriterij, *norma suprema* ili *norma non normata* u odnosu na sva crkvena svjedočanstva je sama Božja Riječ koju mi nikada ne možemo opaziti izvan njezina svjedočanstva ili izvan njezinih objektivizacija:

„*Norma suprema* (norma non normata) kršćanske vjere i njezine Tradicije je samo *Božja Riječ* koja se utjelovila u Isusu Kristu te ostaje prisutna u Duhu Svetom, a nije tek jedan od njezinih oblika svjedočanstva. Zapravo, Božja Riječ svjedoči se u Svetom pismu, u nauku, liturgiji i životu Crkve te u srcima vjernika (2 Kor 3,3; 1 Sol 4,9; 1 Iv 2,28); ali zahvaljujući svojem eshatološkom karakteru, ne iscrpljuje se ni u jednom obliku svjedočanstva. Dapače, proizvodi mnogostrukost i plodnost uvijek novih svjedoka.“³⁴

Imajući ovo na umu, možemo zajedno s Pottmeyerom ustanoviti da je među očitovanjima Božje riječi Sveto pismo *norma primaria* ili *norma normata primaria*. U njemu je fiksirano svjedočanstvo proroka i apostola koje Crkva smatra djelom Duha Svetoga. Među očitovanjima Božje riječi *norma subordinata* ili *norma normata secundaria* je Predaja ili Tradicija vjere Crkve, odnosno *traditio interpretativa et explicativa*.³⁵

To je važno iz dva razloga kako zamjećuje Piero Coda. Prvo, jer se time naglašava posrednička nužnost ljudskih riječi preko kojih se Božja riječ svjedoči i izražava u Svetom pismu: Božja Riječ, Isus Krist, uvijek je izrečena preko shvaćanja onih koji su je prihvatili u vjeri te koji su pismeno prenijeli svoje svjedočanstvo ljudskim riječima. Upravo na njihovu svjedočanstvu i prenošenju počiva i naša vjera. Drugi razlog, zbog kojega je važno podcrtati središnjost Božje riječi kao vrhovne norme jest ispravno shvaćanje odnosa između Pisma i Predaje/Tradicije u odnosu prema objavi (prema Božjoj Riječi), izbjegavajući tako apsolutizaci-

³² Usp.: DV 21.

³³ Usp.: Walter KASPER, *Il dogma sotto la parola di Dio* (Brescia: Queriniana, 1968.), 99s.

³⁴ Hermann Josef POTTMEYER, „Tradizione“, u: René LATOURELLE – Rino FISICHELLA (ur.), *Dizionario di teologia fondamentale* (Assisi: Cittadella editrice, 1990.), 1347.

³⁵ Usp.: H. J. POTTMEYER, „Tradizione“, 1347.

ju Pisma u obliku biblicizma i fundamentalizma.³⁶ Dakle, Sveto pismo upućuje onkraj sebe. Ono je nužni i nepremostivi *medium* „preko kojega Crkva svih vremena pristupa neposrednosti povijesno-eshatološkog događaja Božje Riječi u Isusu Kristu te ga djelom Duha Svetoga ostvaruje u sadašnjosti“.³⁷ Sveto pismo upućuje na prethodnost Božje riječi, ali i na Predaju iz koje izrasta i koja ga prati. Ako je Sveto pismo *vrhovno pravilo vjere*, iz toga slijedi da je vjera Crkve *norma proxima* teološkog rada, a svjedočanstvo Svetog pisma *norma remota* tog istog rada.³⁸

2.4. Predaja/Tradicijsa i crkveno učiteljstvo

Kako smo već spomenuli, za katoličku teologiju važan je i drugi autoritet uz zapisanu Božju riječ. To je princip Predaje/Tradicijsa. Teološkim istraživanjem i s vremenskim odmakom od Lutherovih zahtjeva za načelom *sola Scriptura*, danas postaje jasno kako je neodrživo ograničiti riječ samo na knjigu jer ona po svojem unutarnjem ustrojstvu nadilazi knjigu. Svjestan ili ne ove stvarnosti, Tridentski sabor, suprotstavljajući se Lutheorovu odbacivanju Tradicijsa, naučava da je ono što je Krist navijestio i što su apostoli propovijedali sadržano u svetim knjigama i nepisanim tradicijsama koje su se prenosile iz ruke u ruku.³⁹ Imajući na umu prethodnost Božje riječi, jasno je da se Pismo ne može suprotstaviti Predaji, kako je to pokušavao Luther, jer je i ono nastalo iz prethodne Predaje koja ga prati. I Sveto pismo i Predaja proistječu iz istog božanskog izvora i, uzajamno se hraneći, smjeraju istom cilju.⁴⁰ To pretpostavlja da Pismo i Tradicijsa ne mogu biti izolirani jedno od drugoga.

Iz toga je jasno zašto *Dei verbum* 24 naglašava da je trajan temelj teologije uz pisanu Božju riječ i sveta Predaja. Ona je jednako važna za teološku spoznaju. Zahvaljujući Josefu Rupertu Geiselmannu (1890. – 1970.), pokazalo se da je s pomoću principa *et-et* moguće izbjeći redukcionizam koji bi definirao Predaju kao poseban materijalni izvor koji je dodan objavi. Time se izbjeglo shvaćanje prema kojemu bi objava bila sadržana dijelom (*partim*) u Svetom pismu kao pisanom svjedočanstvu, a dijelom (*partim*) u Predaji. Ovim principom *et-et* jasno je istaknuto da onkraj Svetoga pisma ne postoje objavljene istine koje bi bile sadr-

³⁶ Usp.: P. CODA, *Teo-logia*, 348-349.

³⁷ P. CODA, *Teo-logia*, 349.

³⁸ Usp.: M. LIMBECK, „La Sacra Scrittura“, 102-103.

³⁹ Usp.: Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu* (Đakovo: 2002.), br. 1501-1505., (dalje: DH).

⁴⁰ Usp.: DV 9.

žane samo u Predaji jer bi to značilo da je Sveto pismo u materijalnom obliku nedostatno i imalo bi potrebu za Predajom kao drugim materijalnim izvorom.⁴¹ Sveto pismo i Predaja proistječu iz istog izvora. Razlika je samo u modalitetu.

Još je jedan element ili instancija važna kako bismo ispravno razumjeli saborski nauk o tome da je pisana Božja riječ, zajedno sa svetom Predajom, temelj i duša svete teologije. Radi se o instanciji crkvenog učiteljstva. Važnost te instancije oduvijek je vidljiva u Crkvi još od apostolskih vremena. No, u vrijeme reformacije te odgovora Katoličke Crkve na protestantske zahtjeve, kao i kasnijim teološkim razvojem, iskristalizirala se uloga i funkcija instancije crkvenog učiteljstva. Luther je smatrao da je Pismo tako jasno i da ne treba nikakva tumača, nikakvu instanciju poput crkvenog učiteljstva. Bio je uvjeren u jasnoću i jednoznačnost Pisma (*perspicuitas*), odnosno u činjenicu da se Pismo tumači samo od sebe snagom unutarnjeg svjedočanstva Duha Svetoga. Međutim, riječ koju se shvaća samo kao knjigu, a ne u njezinoj dinamici i nadilaženju zapisanoga, može biti izložena manipulaciji unaprijed stvorenih želja i mišljenja. Prema Ratzingeru, Pismo po svojoj vlastitoj biti ne postoji samo kao knjiga. Njegov ljudski subjekt je Božji narod. Predaja i crkveno učiteljstvo pripadaju tom Božjem narodu. Tako učiteljstvo nasljednika apostola nije neki drugi autoritet uz Pismo, nego mu *iznutra* pripada. Ono ne postoji da bi ograničavalo autoritet Pisma, nego se njegova zadaća sastoji u tome da osigura neraspolaganje Pismom, njegovu nemanipulativnost te da očuva njegovu jednoznačnost. Pismo postavlja mjeru i granicu učiteljstvu, a učiteljstvo jamči Pismu nemanipulativnost. U odnosu na teologiju, zadaća je crkvenog učiteljstva da se ne suprotstavlja mišljenju, nego da izražava autoritet odgovora koji nam je darovan.⁴²

Time nas je prethodnost Božje riječi koju opažamo u njezinim povijesnim objektivizacijama dovela do hermeneutskog kruga Pismo – Tradicija – crkveno učiteljstvo kao jedinog ispravnog kruga u tumačenju Božje riječi, što je prva zadaća teologije. Svi katolički teolozi koji zaobilaze ovaj hermeneutski krug, *extra corum cantant*.

---

⁴¹ Usp.: Dietrich WIEDERKEHR, „Il principio della tradizione“, u: Walter KERN – Hermann Josef POTTMEYER – Max SECKLER (ur.), *Corso di teologia fondamentale* (Brescia: Queriniana, 1990.), 113.

⁴² Usp.: J. RATZINGER, „Što je to zapravo – teologija“, 29-31.

3. Teologija i tišina

3.1. Tišina upućuje na Božju prisutnost

U dosadašnjem dijelu rada pokazali smo kako Božja riječ prethodi zapisanoj Božjoj riječi koja je zajedno sa Svetim pismom i Predajom/Tradicijom temelj i duša svete teologije. Zapisanoj Božjoj riječi, prethodi Božja riječ koju je Bog izgovarao i priopćavao više puta i na više načina. U ovome dijelu rada pokušat ćemo ukazati na ono što prethodi samoj Božjoj riječi koja nam se priopćava? Odakle ona proizlazi? Koje je njezino ishodište? Pratemelj teologije nalazi se upravo u spoznaji smisla na temelju riječi koju nam nudi vječni um, kako je ustvrdio Ratzinger, no ta Božja riječ proizlazi iz Božje tišine, kako ćemo vidjeti u ovome dijelu rada.

Čini se da, danas s pravom, možemo prigovoriti teologiji da je zaboravila tišinu ili šutnju te da je zanemarila, ako ne i napustila, mistiku i duhovnost. Teologija se udaljila od tišine i uplela u buku svijeta. Radikalnije rečeno, ponekad se čini kako je i sama teologija usred te buke zaglušila Božju riječ te kako Božja riječ usred buke svijeta nema više nikakvu snagu. No, postoji nešto što može spasiti teologiju i pomoći joj da ponovno ukaže na snagu i moć Božje riječi. Naime, teologija je zaboravila na snagu tišine, na moć Božje tišine. Tišina ili šutnja nije jedina Božja riječ, ali je glas *sui generis*: glas tišine koji prepoznaje i Ilija na gori Horebu (usp.: 1 Kr 19,12). Iz te Božje tišine ori se glas Pisma.⁴³ Tamo gdje je potisnuta tišina, ne može se oriti ni glas riječi. Božja tišina nije poput ljudske. Ona je dinamički izvor različitih odnosa. Ona je stvarateljska, kreativna. Mogli bismo je usporediti s Božjom stvarateljskom riječi.

Tradicionalno se Božju tišinu može interpretirati na dva načina: prvo, kao izraz slabosti, siromaštva, fragilnosti i poraza; i drugo, Božja tišina shvaća se kao izraz Božje snage, kao izraz koji je onkraj svake ljudske snage, kao izraz onoga nematerijalnog (ukoliko je riječ materijalna, pa i ona Riječ koja postaje tijelom) čime čovjek ni na koji način ne može raspolagati ni manipulirati. Takva Božja tišina stoji iza riječi koju Bog izgovara u svoje vrijeme. Iz te tišine proizlazi riječ.⁴⁴ Teologija je djelomično zaboravila tu

⁴³ Ivica Raguž smatra kako današnje kršćanstvo, a napose katoličanstvo guši glas Pisma. Prema njemu Pismo nije nikada bilo toliko ponižavano, zapostavljeno i zaboravljeno kao danas. Drži da su teolozi znanstvenici i bibličari fiksirali glas Pisma svojim pojmovima, tezama, i hipotezama te da su masakrirali Pismo i ugušili glas. Usp.: I. RAGUŽ, *Samovanja s prijateljima. Ignacije – Job – Franjo*, 130-131.

⁴⁴ Usp.: Carlo Maria MARTINI, *Le cattedre dei non credenti*, Virginio Pontiggia (prir.), (Milano: Bompiani, 2015.), 475. Iako je izražena ljudskim riječima, Riječ Božja je ona

polaznu točku. Zaboravivši Božju tišinu kao svoju polaznu točku, postala je sklerotična i prema svojoj tišini koja je preduvjet da bi se moglo čuti Božju tišinu. Bez dimenzije šutnje ili tišine, teško je razumjeti samoga sebe i Božju tišinu. Fundamentalna teologija trebala bi obnoviti promišljanje o snazi tišine, barem pod dva vida. Prvi vid je onaj u kojemu bi ona, kao teološka spoznaja, trebala pokazati tišinu kao teološku metodu ako je tišina izraz koji dovodi u odnos objekt koji se istražuje i subjekt koji spoznaje. Drugi vid je onaj u kojemu postajući *locus theologicus*, treba pomoći vjerniku da u snazi tišine susretne znak koji izražava i upućuje na Božju prisutnost.⁴⁵

Riječ i tišina bit su ne samo ljudskog nego i božanskog jezika. U Bogu supostoje zajedno riječ i tišina. Tišina ili šutnja razaznaje se kao privilegirano mjesto Božje objave. Polazeći upravo od objave, talijanski teolog Bruno Forte pojašnjava kako je *revelatio* otkrivanje vela, ali je još više skrivanja. Otkrivajući se i objavljujući, Bog ostaje skriven. Bog je uvijek i u isto vrijeme *Deus revelatus* i *Deus absconditus* ili *absconditus in revelatione – revelatus in absconditare*. To implicira da Božja objava nije nikada apsolutno viđenje, nego Božja objava ili Božja riječ otvara duboke putove Božjoj tišini.⁴⁶ Tema tišine povezana je, dakle, s temom Božje skrivenosti. Bog koji šuti u isto je vrijeme skriveni Bog. Stefano Levi della Torre ovako to pojašnjava: „Prihvaćajući Savez, Židov prihvaća ne samo Božje riječi i Božju objavu nego i njegovu tišinu i skrivenost.“⁴⁷ Bog se, dakle, objavljuje u svojoj skrivenosti i šutnji. To osobito pokazuje slika pustinje koja može izvrsno orisati kako se odnos između Izraela i Jahve ostvaruje i u šutnji. Takav odnos vidljiv je i u iskustvu proroka te psalmista: „Preni se! Što spavaš, Gospode? Probudi se! Ne odbacuj nas do vijeka! Zašto lice svoje sakrivaš, zaboravljajući bijedu i nevolju našu?“ (Ps 44,24-25). U Novom zavjetu Kristova šunja temelji se na unutartrajnoj poslušnosti kojom prihvaća biti ponajprije izgovorena Božja Riječ.⁴⁸

---

koju može izgovoriti samo Bog jer su sadržaji te Riječi u unutrašnjem odnosu s bitkom i stvarnošću samoga Boga. Ta Riječ je definitivna ili konačna Božja Riječ jer pripćava ono što samo Bog može donijeti: spasenje (DV 11). Tako se Božja Riječ identificira sa samim Bogom u njegovoj spasenjskoj prisutnosti i brizi. Usp.: Salvador PIÉ-NINOT, „Il Dio che parla“, u: *Commento alla Verbum Domini*, Carmen APARICIO VALLS – Salvador PIÉ-NINOT (ur.), (Rim: GBP, 2011.), 60.

⁴⁵ Usp.: Rino FISICHELLA, „Silenzio“ u: René LATOURELLE – Rino FISICHELLA (ur.), *Dizionario di teologia fondamentale* (Assisi: Cittadella editrice, 1990.), 1139.

⁴⁶ Usp.: Bruno FORTE, *Confessio theologi. Ai filosofi* (Napoli: Cronopio, 1995.), 26.

⁴⁷ Stefano Levi della TORRE, „Forse“, u: Carlo Maria MARTINI (ur.), *Chi è come te fra i muti?* (Milano: Bompiani, 1993.), 23.

⁴⁸ Usp.: R. FISICHELLA, „Silenzio“, 1141-1142.

3.2. Dijalektika između Riječi i tišine

Pojašnjavajući dijalektiku između Riječi i tišine te polazeći od trojstvenog čitanja objave, Bruno Forte ističe da se Bog očituje i priopćava u svojoj Riječi (koja se daje u svojim različitim objektivizacijama). No, onkraj te Riječi nalazi se i ostaje božanska tišina koju on naziva *neriječ*. Ta *neriječ* je misteriozna i izvorna onostranost iz koje proizlazi Riječ te kod koje je Riječ bila i jest u vječnoj Božjoj povijesti. Oslanjajući se na Proslov Ivanova evanđelja: „U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog“ (Iv 1,1), Forte pojašnjava razliku između Boga kod kojeg je bila Riječ i same Riječi. *Neriječ*, tišina, izvor bez izvora, počelo bez počela, početak svega što postoji u besplatnosti Božjeg stvaranja, identificira se s Bogom, tj. Ocem Isusa Krista, dok je Riječ postala tijelom. Ta Riječ koja odzvanja u povijest jest Isus Krist. Tako Riječ objave upućuje na objaviteljsku božansku tišinu, na dubinu iz koje vječno proizlazi i kod koje vječno prebiva.⁴⁹ Time se objava pokazuje kao igra i dijalektika između Riječi i tišine. Ovaj talijanski teolog nudi paralelu kako bismo lakše razumjeli tu dijalektiku te pozivajući se na Ignacija Antiohijskog, podcrtava da, kao što kažemo da Sin proizlazi od Oca i da ga Otac šalje, tako možemo reći da Riječ vječno proizlazi iz Božje tišine te da Riječ izlazi iz Božje tišine kako bi bila poslana ljudima radi njihova spasenja.

„Kao što je Sin jedno s Ocem, iako različit od njega, tako je i Riječ jedno s Božjom tišinom, iako je različita od nje: kad ne bi bila jedno s tišinom, Riječ ne bi bila samopriopćavanje Boga; a kad ne bi bila različita od vječne tišine kao Riječ koja je izrečena u vječnosti i utjelovljena u povijesti, pomiješali bi se božanski izvor i sudbina svijeta.“⁵⁰

Kao što polazeći od objave Sina dolazimo do Oca (tko vidi mene vidi i Oca: usp.: Iv 14,9), tako jednako polazeći od objave Riječi dolazimo do božanske tišine iz koje Riječ proizlazi, s kojom je jedno i od koje je različita. No, treba spomenuti i to da u Isusu Kristu kao Božjoj Riječi ne prestaje glas tišine. U toj Riječi ostaje još uvijek duboko objaviteljska tišina.⁵¹ Riječ izlazi iz tišine i odzvanja u tišini.

Kao što postoji mjesto izlaska Riječi, tako postoji i njezino odredište, odnosno mjesto dolaska. To odredište u Novom zavjetu je Duh Sveti. I Duh Sveti je, kako naglašava ovaj talijanski teolog, u određenom smislu tišina. Duh Sveti slijedi Riječ onako kako Riječ slijedi tišinu. No, Duh Sveti nije tišina izvora, nego tišina odredišta, tišina konačne domovine. I ovdje

⁴⁹ Usp.: Bruno FORTE, *Trinità per atei* (Milano: Cortina, 1996.), 38.

⁵⁰ B. FORTE, *Trinità per atei*, 38.

⁵¹ Usp.: R. FISICHELLA, „Silenzio“, 1342.

se javlja dijalektika između Riječi i tišine (odredišta). Riječ nije nikada bez te tišine (Duh Sveti je prisutan tijekom čitava Isusova poslanja, sve što Isus čini, čini u snazi tišine – Duha), a tišina koja proizlazi od Oca i Sina uvodi u svu istinu. Onaj tko je primio Riječ, može opaziti i njezinu tišinu jer je ona jedno s iskonskom tišinom. Tako trojstvena teologija objave obuhvaća Riječ između dviju tišina: izvorne i polazne tišine (Otac) i tišine domovine (Duh Sveti).⁵² Ta snaga tišine daje glas Riječi, daje joj da odzvanja u povijesti. S druge strane, upravo zato što je takoreći upisana u tišinu, Riječ je njezina posrednica, ona upućuje na tišinu, na duboke tihe predjele iz kojih proizlazi Riječ u vremenu i vječnosti. Tišina upravo preko Riječi izriče sebe i sve što je radi nas i našega spasenja. Zbog toga samo onaj tko sluša tišinu, može istinski prihvatiti i Riječ: »Tko mene prima, prima onoga koji je mene poslao« (Iv 13,20). Bruno Forte nas odvodi još korak dalje. Naime, polazeći od trojstvenog produbljenja objave, postaje jasno kako krajnje odredište prihvaćanja objaviteljskog događaja nije Osoba Riječi koja djeluje u Riječi, nego u njoj i preko nje Osoba Oca, odnosno krajnje odredište je prihvaćanje Boga skrovitog u tišini, koji se učinio dostupnim utjelovljenjem Sina.⁵³

Time Riječ nije marginalizirana ni relativizirana. Riječ objave sama po sebi zahtijeva da bude transcendirana, naravno ne u smislu da ju se dokine ili stavi sa strane jer bi se tako zapriječilo pristup božanskim dubinama, nego u smislu da je ona istina i život, upravo ako je put i prag koji nam otvara vječno otajstvo (zar se to nije dogodilo upravo na križu?). Riječ je svjetlo od svjetla, Bog od Boga. Riječ nipošto nije zanemarena niti subordinirana. To se dobro razaznaje promišljamo li iz perspektive vjere. Tu je Riječ primarna. Jer vjera dolazi slušanjem (usp.: Rim 10,17). Vjerovati znači prijanjati uz naviještenu Riječ koja proizlazi iz tišine te biti poslušan toj Riječi. Poslušnost vjere je upravo duboko slušanje ili slušanje onoga što je ispod i onkraj u odnosu na riječ koju se upravo čulo. Po svojoj strukturi Riječ je takva da ju se uistinu prihvaća samo kad ju se „nadi-lazi“ i kad se poslušno sluša ono što je onkraj nje, ono što je u njezinoj dubini i ono što joj je u pozadini. Na taj se način pristupa samoj dubini iz koje dolazi Riječ.⁵⁴ To ima i neke reperkusije na odnos teologije i vjere jer pokazuje da najprije dolazi vjera, i to slušanjem Božje riječi, a potom ta vjera traži razumijevanje onoga što vjeruje (*intellectus fidei*) te tako nastaje teologija.⁵⁵ Vjera prethodi teologiji. To implicira da istinski teolog mora

⁵² Usp.: B. FORTE, *Trinità per atei*, 39.

⁵³ Usp.: B. FORTE, *Trinità per atei*, 44.

⁵⁴ Usp.: B. FORTE, *Trinità per atei*, 44-45.

⁵⁵ Usp.: A. BEGASSE DE DHAEM, „La Sacra Scrittura, anima della teologia“, 253-254.

biti vjernik jer je teologija slušanje Riječi, ali i oslušivanje tišine, odnosno kontemplacija Božjeg otajstva koji nam se objavljuje. Vjera unutarnje pripada teologiji. Vjera prethodi teologiji, ali u isto vrijeme i teologija vodi k vjeri, odnosno njezinu produbljenju i shvaćanju u mjeri u kojoj nam je to moguće prihvatiti.

Završavajući promišljanja o dijalektici tišine i Riječi, možemo ustvrditi zajedno s Brunom Forteom: „Uistinu je poslušan Riječi samo onaj tko „izdaje“ Riječ, tko se ne zaustavlja na čitanju, nego meditirajući je, prekapa po njoj kako bi pristupio putovima tišine.“⁵⁶ To je tišina koja je svime vladala (usp.: Mudr 18,14). U dijalektici tišine i Riječi uočavamo *exitus* i *reditus*. Dok je mirna tišina vladala, jurnula je riječ s kraljevskih visina. Riječ koja je proizišla iz tišine, privodeći nas, vraća nas tišini. Vječna Riječ proizlazi iz tišine (*exitus*) te se oplodena, ostajući uvijek u tišini, vraća vječnoj tišini (*reditus*).

Zaključak

Kompleksnu stvaranost priopćene Božje riječi, koja je u jednom trenutku morala biti zapisana te kao takva zajedno s Predajom postala duša svete teologije – što teologiji daje živost i egzistencijalnost – kako smo pokazali u prva dva dijela ovoga rada, dodatno je upotpunila dijalektika između Božje Riječi i tišine, što smo elaborirali u trećem dijelu našega rada. Time nije dokinuta snaga priopćene Božje riječi, nego smo nastojali pokazati na upućujuću snagu Božje riječi. Ona nam otvara pristup vječnoj tišini i vječnom misteriju. Mogli bismo dalje razvijati tu misao govoreći o sakramentalnosti riječi, ali ta tema nadilazi opseg i cilj ovoga rada. Spomenimo samo da novija katolička teologija promišlja o odnosu riječi i sakramenata te i sakrament vidi kao riječ koja utemeljuje novu stvarnost. Riječ stvara nove odnose, unutarnje preobražava, uprisutnjuje stvarnost oprosta i stvarnost Božje nazočnosti itd.⁵⁷

Imajući na umu analize vrsnog talijanskog teologa i danas biskupa Brune Forte, možemo jasno ukazati kako je utjelovljena Riječ hermeneutsko središte čitavoga Pisma u kojemu ne odzvanja samo Riječ nego i tišina (Otac) koja vječno rađa Riječ, kao i tišina koja dolazi nakon Riječi (Duh Sveti), tj. ona koja nas upućuje u svu istinu (usp.: Iv 16,13). U tom smislu Božja tišina (Duh Sveti) produžava njegove prethodne riječi. Dru-

⁵⁶ B. FORTE, *Trinità per atei*, 48.

⁵⁷ O tome više vidi: Franz-Josef NOCKE, *Dottrina dei sacramenti* (Brescia: Queriniana, 2015.), 41-45.

gim riječima, tišina ili šutnja javlja se kao bitan izričaj Božje Riječi.⁵⁸ Shvatiti Sveto pismo kao dušu teologije, znači biti poslušan Duhu Svetom koji nas uvodi u svu istinu, tj. istom onom Duhu kojim je Pismo i nadahnuto. Time možemo proširiti naše dosadašnje istraživanje i kazati kako je duša čitave teologije zapisana Božja riječ, zajedno sa svetom Predajom, ali u isto vrijeme duša teologije je i tišina, snaga tišine iz koje proizlazi Riječ koja se ne može ukrotiti, ukoričiti niti stati u Pismo. U tom segmentu tišina i Riječ su jednake jer su i jedna i druga po svojoj unutarnjoj strukturi puno veće i više od onoga što može stati u knjigu.

Važnost Božje tišine za teologiju možemo shvati iz sljedeće usporedbe. Božju tišinu možemo usporediti s glazbenom kompozicijom: kad bismo iz jedne glazbene kompozicije uklonili sve pauze, ona bi ostala siromašno i nedovršeno djelo čije bi nedostatke mogao uočiti i netko tko se ne bavi glazbom. Snaga Božje tišine čini da jasnije i dinamičnije u nama odzvanja snaga Božje riječi na koju teologija uvijek iznova mora ukazivati postajući tako sve relevantnijom. Bez tišine, Riječ ne bi mogla ukazivati na drugi svijet i drugu domovinu. Samo ako upućuje na vječnu tišinu, Riječ zahtijeva poslušnost vjere. Tišina potvrđuje vjerodostojnost Riječi, što se na eminentan način vidi u Kristovu uskrsnuću.

Iz dijalektike Božje Riječi i tišine proizlazi još jedan kratak zaključni uvid. Polazeći od te dijalektike, na tragu Forteova trojstvenog čitanja objave, smijemo reći da je kršćanstvo ne samo religija Riječi nego zajedno sa židovstvom i religija Božje tišine koju kuša svatko tko kuša Božju riječ. Povijest izraelskog naroda bremenita je upravo tom tišinom koja je odzvanjala pustinjom i izgnanstvima. Jednako je i kršćanstvo bremenito snagom Božje tišine koja svoj vrhunac ima u događaju Velikog petka i Velike subote.

Proizlazeći iz tišine, Riječ se nudi kao svjetlo koje rasvjetljuje tamu te kao objava ljubavi koja se očituje u predavanju same sebe do kraja. Tom ljubavlju Sin nas čini sinovima u Sinu otvarajući nam tako pristup misteriju Oca koji je izvorna moć i prvo počelo svih bića.⁵⁹ Ovakav pristup objavi kao stvarnosti na kojoj se temelji teologija daje nam za pravo kazati kako teologija po svojoj naravi treba uvijek biti teo-logična, mistična i duhovna ako je dodirnutu samopriopćavanjem Presvetog Trojstva, a osobito djelom Duha Svetoga koji nas uvodi u svu istinu, nadilazeći tako svaki ljudski pokušaj posjedovanja istine.⁶⁰ Ne možemo govoriti o teologiji kojoj je temelj pisana

⁵⁸ Usp.: VD 21.

⁵⁹ Usp.: B. FORTE, *Trinità per atei*, 43-44.

⁶⁰ Usp.: Bruno FORTE, „La Sacra Scrittura anima della teologia“, u: http://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=840:la-sacra-scrittura-anima-della-teologia&catid=171&Itemid=1011 (pristupljeno: 1. svibnja 2020.).

Božja riječ zajedno sa svetom Predajom, o teologiji koja se pomlađuje i kojoj je Sveto pismo kao duša, ako ne uzmemo u obzir trojstvenu strukturu objave koju je i sama teologija već dugo zaboravila. Trojstvena struktura objave pokazuje nam dijalektiku između Božje Riječi koja upućuje na tišinu i tišine koja je u pozadini Božje Riječi te iz koje proizlazi sama Riječ. Ta Božja riječ bila je zapisana u jednome trenutku povijesti. No, na tragu trojstvenog čitanja objave smijemo reći da je poput Božje riječi „zapisana“ i Božja tišina, i to u onoj mjeri u kojoj to možemo podnijeti, koliko nam je potrebno i koliko možemo obuhvatiti.

HOLY SCRIPTURE AS THE SOUL OF SACRED THEOLOGY. THE WORD OF GOD THAT OVERWHELMS US COMES FROM ETERNAL SILENCE

Summary

After the introduction, following DV 24, this article describes in three images the relationship between Scripture and theology, emphasizing some dimensions of theology to keep it relevant. The second section deals with the Word of God in its historical realization, showing how the written Word of God is preceded by the communicated Word of God, which by its internal structure cannot be fixed in a book. It also points out that the Church is a place where the Word of God is mediated and realized. From this we arrive at the key insight that the Scriptures are subject to the Word of God and as such are the norma normata, while the Word of God itself, which we cannot observe outside its historical realization, is a norma non normata. The article also highlights the importance of tradition and church teaching for Catholic theological knowledge. The third and final section, starting from the Trinity reading of Revelation as presented by the Italian theologian Bruno Forte, deals with the importance of Divine silence from which the Word of God derives, referring to the dialectic of silence and the Word.

Keywords: *Scripture, theology, Word of God, Divine silence, dialectic, revelation, tradition, Church.*

Translation: Josip Knežević and Kevin Sullivan